

ՍԻՈՆ, ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

Ը. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1934 - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

ԹԻԻ 9

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բ.

Տկարացած է մեր մէջ կրօնական գրականութիւնը, ըսինք, որովհետեւ վատուած է մեր կրօնական կեանքն ինքնին։ Սիրտ ի դող, զրեթէ սոսկումով, բայց առանց այլ և այլի և անկեղծօրէն դնենք մատներնիս վէրքին վրայ, խոստովանելու համար անողոր ճշմարտութիւնը։ Ինչ որ ունինք այսօր իբրեւ կրօնական իրականութիւն մեր կեանքին մէջ՝ մակերեսային վիճակ մըն է միայն, որ չունի ո՛չ խորք և ո՛չ տարողութիւն։

Բայց ո՛չ բանականութեան եւ ո՛չ սրտի զործ է հաստատել ակտը, եւ շուարածի պէս կանդ առնել անոր առջև. ցաւին զգացումէն պէտք է դարմանին մտածումը ծնի կամքի և նկարագրի տէր մարդուն մէջ։ — Ի՞նչ պէտք է ընել՝ որպէսզի կրօնական կեանքը վերագտնէ մեր մէջ իր նախկին ոյժն ու շնորհը. այս հարցումը պէտք է ամէն լուրջ և իր ազգին ճակատագրին խոկումն ունեցող հայու համար մեծագոյն մտահոգութեան հարցն ըլլայ այսուհետեւ։ Վասնզի, ընդունինք առանց առարկութեան, կրօնական կեանքին անկումն է որ մեր մէջ հետզհետէ յառաջ բերաւ զմեզ ազդովին ամէն օր աղէտքէ աղէտք թաւալեցնող այն դրութիւնը, որուն մէջ ահա ամէն վայրկեան կը քամուինք զմեզ իբրեւ համայնք և հասարակութիւն արժեցնող բոլոր ոյժերէն։

Հանրական է ցաւը. համայնական պէտք է լինի անոր ամոքումին փոյթին ու ջանքը։ Ժողովուրդը, իբրեւ իր իրաւունքներուն իրական տէրը, պէտք է հասկըցնէ իր ազգային կեանքը ղեկավարող եկեղեցական եւ կրթական Մարմիններուն մանաւանդ՝ թէ ամենէն դատաւարտելի զանցառութիւնը գործած կ'ըլլան իրենք, թոյլ տալով որ կրօնքին զգացումը անխօս գորութիւն մը՝ պիտակ ձեականութիւն մը դառնայ հետզհետէ իր հոգևոր և մշակութային Հաստատութիւններէն ներս։ Եկեղեցին, փոխանակ հանդիսական ժամադրավայրի՝ որուն կարծես թէ սկսած է ան վերածուիլ օրէ օր, պէտք է դարձուի իր բուն նպատակին եւ կոչումին. պէտք է լինի անիկա հոգիները առնինքնող ձգողականութեան այն կեդրոնը, ուր դիմեն ամէնքը՝ իրենց ներսէն զգացուած մղումով մը, անդէտը՝ իր

սրտին ու մտքին դատարկութիւնը լեցնող խօսք ու խորհուրդ գտնելու համար հոն. թերահաւատը՝ իր տարակոյաները փարատող լոյս տեսնելու, հաւատացեալը՝ իր բարոյականը պտղաբերող զօրութիւն ծծելու, ու անհաւատը՝ իր քարացած հոգին կալիչելու համար այն տեղ իր վրայ ընդունելու համար քաղցրածաւալ այն ցօղը, որ Աստուծոյ մտածութենէն ծնած սիրոյ կեանքը միայն կրնայ տալ մարդուն:

Ինչ մը տարօրինակ՝ չընելու համար ծիծաղելի՝ բան մը կայ այն ճիզին մէջ, որով մեր եկեղեցական Հոգաբարձութիւնները իրենց աւագ եւ կարծես միակ պարտականութիւնը կը նկատեն երգեցողութեանց հոգը մանաւանդ: Նոր կամ նորանուն երգչախումբերով և երգիոնով եկեղեցական երաժշտութիւնը աւելի հմայիչ ընծայելով՝ ժողովուրդը եկեղեցիին մօտեցնելու այս փափաքը բոլորովին անիմաստ և արժէքէ զուրկ չէ անշուշտ, վասնզի՝ ինչպէս ամէն բանի մէջ ձեւին զեղեցկութիւնը, նոյնպէս պաշտամունքին մէջ՝ վայելչութիւնն ու վեհութիւնը կարեւոր պայմաններ են հոգեւոր շինութեան տեսակէտով. այս, բայց ամէն ոք միանգամ ընդ միշտ համոզուած պէտք էր ըլլար թէ եկեղեցւոյ ներքին կեանքին բարձրացման համար ամենակարեւորն ու անհրաժեշտագոյնն է, ազօթքէն այսինքն խորհուրդէն յետոյ, քարոզը կամ կենդանի խօսքը: Առանց այս երկուքին, սեղանին և բեմին, երգին զեղեցկութիւնը առ առաւելն պիտի նմանէր պատուած շապիկին վրայ դրուած սիրուն փողկապին, որ երգիծական ձեւ մը կու տայ երեւոյթին: Կրօնական կեանքը, այսինքն եկեղեցին կը մեռնի, երբ ազօթքը կը դադրի և բեմը կը լռէ. ու ո՛չ երգը և ո՛չ ծէսը չեն կրնար կենդանացնել զայն:

Եկեղեցւոյ հոգն ու պատասխանատուութիւնն ստանձնած Մարմիններ, ժողովուրդ և իշխանութիւն, իրենց ուշադրութիւնը արժանապէս և արդարապէս ընծայած կ'ըլլան այդ կենսական կէտին, երբ, քահանայից ընտրութեան ատեն մանաւորապէս, չտարուին նիւթական կամ շուկայիկ հաշիւներէ, և Աստուծոյ ծառայութեան զործին հրաւիրեն այնպիսի անձինք՝ որոնք լուրջ են հոգևով, և որոնք ոչ միայն իմացապէս և բարոյապէս օտար չեն զգար ինքզինքնին կրօնքի սկզբունքներէն և Աւետարանէն, այլ և կը հաւատան և ուրիշներուն ևս կրնան սովորեցնել հաւատալ թէ ազօթքը ինչ զերազանց հնարաւորութիւններու կրնայ տանիլ մարդը, բարի ոյժերուն հզօրագոյնը երեւան բերելով ամենէն տկար եւ անտեսուած էակին մէջ. այդ ասպարէզին պէտք է կանչուին այնպիսի մարդիկ, որոնք կրակ ունին նաեւ իրենց սիրտին խորը, եւ բոց՝ իրենց շրթանց վրայ, այսինքն ոգևորուած լեզու, կարենալու համար ուրիշներուն հաղորդել այն ճշմարտութիւնները, որոնց կը հաւատան իրենք:

Եկեղեցիէն է որ կը սկսի կրօնական կեանքը, ու եկեղեցին իր դերին մէջ է այդ տեսակէտով ա՛յն ատեն միայն, երբ իր պաշտօնեաները իրենց կոչումին զիտակցութիւնը և ձեռնհասութիւնը ունեցող մշակներ են: Իսկ այս վերջինները այսպէս՝ այսինքն հաւատքի և հոգևոր զործունէութեան մարդիկ կը լինին, երբ զանոնք այդ պաշտօնին կանչողները կամ ընտրողները իրենք նախ այդ կերպօսէն կը լինին, հաւատքի և հոգևոր կեանքի զգացումն ունեցող անձեր, և ո՛չ թէ այնպիսիներ, որոնք կը մտնեն եկեղեցիին հովանիին ներքեւ, կամ կը զրկուին հոն, զայն ընելու համար անդրուվար՝ իրենց նկատումներուն եւ կիրքերուն: Եկեղեցի չլինած է հաւատոյ», ըստ Ոսկերեւանի. անոնք միայն կրնան

շինել, այսինքն ի շինութեան եւ կանգուն պահել եկեղեցին, որոնք Հաւատքի մեծ ընտանիքին կը պատկանին ստուգապէս:

Կրօնական կեանքի մշակումին միւս միջոցներն են, հաւասարապէս ու մին քան զմիւսն կարեւոր, Տունն ու Դպրոցը: Ծնողքը և ուսուցիչն են որ ապագայի երիտասարդին մէջ պիտի իր մանկութենէն սկսեալ պատրաստեն հաւատքի մարդը: Որպէսզի հնարաւոր ըլլայ պատրաստութեան այդ գործը, լաւ է որ գործակցութիւն մը ծրագրուի երկուքին՝ ընտանիքին և վարժարանին միջև, որպէսզի առաջինը չքանգէ երկրորդին շինածը այդ ուղղութեամբ, ու երկրորդը կարենայ առաջինին ներքին կեանքին և հոգեկան ստոյգ կարիքներուն զիտակցութեամբ ուղղութիւն տալ՝ այդ մասին ի գործ դնելիք իր ջանքերուն: Ու այս պարագային մէջ էր մանաւանդ որ քահանան, իրեն տաներէց եւ խոստովանահայր, ունէր կատարելիք այնքան փրկարար եւ սքանչելի դեր մը, մէկ կողմէն վարելու համար կրօնական կեանքին գործը ընտանեկան յարկէն ներս, եւ միւս կողմէ լուրջ եւ փորձ մտքի դիտողութիւններով եւ թելադրութիւններով օգնելու համար վարժարաններու վարչութիւններուն, որպէսզի կարենան ազգին զատկներուն կրթութեան գործը դնել ոչ միայն աշխարհի պէտքերուն այլ նաեւ սրտի և հոգեւոյ պահանջներուն համապատասխան ընթացքի մը մէջ:

Բայց ո՞ւր գտնել այդպիսի քահանայ. — կէս դար առաջ անխմաստ պիտի ըլլար այսպիսի հարցում մը, երբ Կ. Պոլսոյ և գաւառական կարեւոր կեդրոններու մէջ այնքան ուշադրաւ էին Արծրունիի, Աճէմեանի, Հիւնքեարպէյէնտեանի և այլոց նման դէմքեր, որոնց կարծիքն ու խօսքը մեծ կշիռ ունէին Հասարակութեան հանրային կեանքին վերաբերեալ խնդրոց մէջ: Այդ տեսակէտով զրեթէ ամայութիւն կը տիրէ այժմ մեր եկեղեցական կեանքի այդ շրջանակին մէջ մանաւանդ. ստոյգ է այդ, բայց մեր խորին համոզումն է, անձնական փորձառութեամբ եւս չեշտուած, թէ այդպիսի արժանաւոր եկեղեցականներու տարրը չէ որ կը պակսի մեր մէջ, այլ հնարաւորութիւնները՝ անոնց յոյս և վստահութիւն ներշնչելու թէ բոլորովին ժայռուտ ամայութեանց վրայ չէ որ պիտի իյնան իրենց քրտինքները: Եւ, կ'արժէ հոս դիտել, այդ է արդէն խնդրոյն մէջ ամենէն ցաւալի կէտը մեզի համար: Ուրիշ ամէն ասպարէզներու համար, որոնց մէջ ամենէն հմայիչներուն մօտ անհրապոյրները, և ամենէն գործնականներուն կշտին երազայիններն ալ կան, մեր երիտասարդներուն մօտ չի պակսիր կարծես թէ թռիչք ու խոյանք, երբեմն կոյրզկուրայն նոյն իսկ նետուելու համար անոնցմէ մէկին կամ միւսին մէջ: Բայց երբ կարգը կու գայ հոգևորական ասպարէզին, շատեր՝ անոր համար անկեղծ կոչում զգալով, ու անոր իղձը մտատիպարի մը չափ բուռն ցոյց տալով հանդերձ իրենց մէջ, կը պարզեն անոր հանդէպ անբացատրելի վեհերոտութիւն մը: — Բայց մեր մէջ եկեղեցականները միշտ ժառանգաւորացի կամ ընծայարանի վարժոցներէն չէ որ եկած են ազգին. անոնց մէջ, վերջիններէն միայն յիշելով, Խրիմեան, Վարժապետեան եւ Դուրեան, միտքով, սիրտով եւ կեանքով ամենէն հոյակապ կրօնաւորներու այս երբեակը, ուսուցչութիւնէ զալով ընդունած են հոգևորական սքեմը, այսինքն ինքնարեւակաւ ուխտով մը, որուն մէջ բարձր մտատիպարի մը զիտակցութեան լոյսը կայ, եւ ազգային կարիքներուն իրական զգացումին հետ՝ հոգևորական կեանքի ճամբով միայն անոնց նուիրուիլ կարենալու սկզբունքը:

Ի՞նչպէս մեկնել այդ ճամբէն եկողներուն ներկայիս զրեթէ բացարձակ անգոյութիւնը: Ժամանակի՞ թէ ազգային և ընկերային պայմաններով բացատրելի երեւոյթ. կէտ մըն է այդ՝ թերևս մասնաւորապէս հետաքննութեան արժանի. կ'անցնինք միայն առ այժմ անոր առջեւէն, բաւականանալով միայն անոր մէջ մատնանիշ ընելով ակտանշաններէն մին մեր ներկայ կրօնական տկարացման:

Եկեղեցին, Տունը և Դպրոցը ցոյց տուինք իբրև ամենէն ապահով միջոցները կրօնական կեանքի մշակումին: Ասոնց վրայ անհրաժեշտ է աւելցնել ուրիշ մը, տարողութեամբ թերեւս ամենէն ընդարձակը, զոր նոյն ատեն կարելի է նկատել լրացուցիչը միւս երեքին. կրօնական զրականութիւնը՝ որ կրնայ ճշմարտապէս լծակի դեր կատարել հոգևոր շարժումի այդ կենսական գործին մէջ, եթէ հնար լինի իրեն արժանի կերպով եւ չափով սեւեռել հանրային ուշադրութիւնը անոր վրայ:

Ինչպէս կեանքի բոլոր միւս մարզերուն՝ նոյնպէս կրօնականին մէջ, զրականութիւնը անշուշտ արդիւնք է միայն, պատճառ ունենալով միշտ կեանքը, որուն արտայայտութիւնն է լոկ ինքը: Բայց, չըջաններ կան ժողովուրդներու զոյութեան մէջ, ուր, պատճառի եւ արդիւնքի փոխադարձ ներգործութեան օրէնքով, զրականութիւնը՝ նախապէս անգամ մը կեանքէն ծնունդ առնելէ վերջ, անդրադարձ ազդեցութեամբ մը անոր վրայ, իր կարգին կ'ազնուացնէ և կը բարձրացնէ զայն:

Մեզի այդպէս կը թուի թէ մեր կրօնական կեանքի այդ հանգրուանին մէջ ենք մենք այժմ: Շատ տեղ խախտած ու տեղ տեղ նոյն խսկ քանդուած են մեր հաւատքին ամբողջութիւնները. կրօնական կեանքը առ նուազն խանդարուած է մեր մէջ, բայց անոր հոգեկան բնազդը և յուշքը կը մնան բարեբախտաբար: Այդ բնազդումը եւ անոյշ անցեալի մը այդ յուշածութիւնը բաւական են մեզ համար՝ վերակերտելու մեր կրօնական կեանքը: Գրականութեան մոզական շունչին տակ հին հրայրքներու վերարժարծումն է որ այս անգամ պիտի կարենայ դարձնել մեզի մեր անցեալին ամենէն արժէքաւոր մէկ կողմը: Մեր կրօնական ներկան կը նմանի պատահական և անկանոն կարկատանքներով կազմուած սալայատակի մը, որուն ներքեւ, թերևս բաւական խորը, հին խճանկարներու գեղեցիկ յատակ մը կայ: Պէտք է մէջտեղ հանել՝ երեւան բերել այդ հինաւուրց գեղեցկութիւնները. անոնց տեսքը լոկ՝ մեր ցեղային խղճմտանքին մէջ նիրհող ազնուական ոյժեր պիտի արթնցնէ. մեզի մտածել տալով կեանքով եւ զրականութեամբ իսկապէս կրօնական ազգ մը եղած լինելուն փաստին վրայ:

Գրականութեան միջոցաւ մեր կրօնական կեանքը վերակազմելու առաջին քայլը պէտք է լինի մեր նախնեաց կրօնական լաւագոյն երկերուն վերածումը արդի հայերէնին: Ազգային վերանորոգութեան հիմը ցեղային ինքնաճանաչումն է. պէտք է որ նոր սերունդները թափանցեն հիներուն հոգւոյն մէջ, հասկնալու համար թէ ի՞նչ խարխիսի վրայ պիտի կանգնեն իրենք կեանքի այն շրջանը, որուն շինութեան գործը իրենց է վիճակուած: Արդ, կրօնական կեանքի վերակառուցման գործին մէջ մանաւանդ՝ անհրաժեշտ է հինը. անոր բունին վրայ է որ պիտի կատարուին նոր և օտար զրականութիւններէ պատուաստումները. որպէսզի ձեւի օտարութեանց մէջ մնայ միշտ ազգային խորքը. պայման՝ որուն պարտաւոր են ուշադիր լինել մերինին փոքրկութիւնը ունեցող ազգեր:

Անգամ մը այսպէս զործը զուտ հայեցի հիմերու վրայ սկսելէ վերջ, դժուար չէ յառաջ տանիլ զայն եւրոպական կրօնական և մանաւանդ կրօնաբարոյական զրականութեան ազդեցութեամբ, հեռի մնալով միշտ դաւանական ձրդատմներ ծածկող զործերէ, ազատ բայց զոյշ ընտրողութիւն մը ընելով հին և նոր եկեղեցիներու մատենազրութեանց դաշտերէն:

Որչափ ընդարձակ՝ նոյնքան հոյակապ է շարժումը, որ օրէ օր աւելի պէսպիսութեամբ և դասաւորութեամբ բազմազանութեամբ կը կատարուի եւրոպական զրականութեան կրօնական մարզին մէջ: Հանդէսներ, հանրագիտարաններ, տարեկրքեր, տեղեկագրութիւններ, քննարանական ուսումնասիրութիւններ, հրատարակական և պատմագրական երկեր, աստուածաշունչի մեկնարանութեան բազմահատոր զործեր, քարոզկրքեր, հայն, հայն, իրարու կը յաջորդեն ամէն օր զարմանալի առատութեամբ: Ի՞նչ ըսել տակաւին դպրոցի կրօնական զրականութեան մասին, որ նոյնպէս կը մշակուի կարգաւորեալ և իմաստուն կանոնաւորութեամբ: Հասկնալու համար թէ ինչո՞ւ մատաղ սերունդները այնքան ազնիւ և առողջ դաստիարակութիւն մը կը ստանան ամենէն յառաջագէտ և քաղաքակիրթ այդ ազգերուն մէջ, պէտք է աչք մը ածել լոկ անոնց կրօնական դասագիրքերուն բովանդակութեան և մեթոտին վրայ: Հարեանցի ակնարկ մը անոնց մէջ պիտի ցուցնէ մեզի այդ մեծ ազգերուն կրօնական կեանքի և զրականութեան բարգաւաճ զրութեան զադտնիքը:

Դեռ իբր երեք քառորդ եւ նոյն իսկ կէս դար առաջ, այդ տեսակէտով բաւական զեղեցիկ էր կրօնական շարժումը մեր մէջ ևս, երբ Խրիմեան Հայրիկ կը գրէր Մարգարիտ արքայութեան երկնիցը, Խաչի ճառը, Հրաւիրակ երկրին աւետեացը, Դաւիթի ընթանիքը, Սիրաբ եւ Սամուէլը, հայն. երբ Շահնազարեան վրդ. զրած էր արդէն իր նշանաւոր Քրիստոնէականը, երբ Շանշեանցի Կոնստանտինը եւ Ուսումն պարսուցը կը վերատպուէին այս տեղ, երբ Վարժապետեան կը հրատարակէր իր Համաբարբառը, որուն աւելի կատարելագործութեամբ ձեռք պիտի ըլլար յետոյ Օրմանեանի Համապարսումը՝ Ազգապարսումէն առաջ. երբ Նարայէ իւրոյ կ'ընծայէր իր Քրիստոնէականները, Աշխարհեան՝ իր Կենցաղ եկեղեցականացը, Վարդապետեան Հայ եկեղեցուէն վերջ, երբ Մելքիսեդեկ Մուրատեան՝ իր եկեղեցական պարսմութիւնէն զատ՝ կը հրատարակէր այստեղ մեր տպարանէն Աւետարանական և բարոյական գրութեան շարք մը, երբ Տէր Սարգսեան Քահանայ կը տպագրէր իր ընդարձակ և ներկուռ Քրիստոնէական Քրիստոնէականը և ուրիշ զործեր, երբ բացի Մայր Աթոռոյ Արարատէն, երուսաղէմի Սիոնէն եւ Արմաշի Յոյսէն, որոնք զնահատելի աստիճանով կը լրացնէին կրօնաթերթի պէտքը, Կ. Պոլսոյ մէջ զանազան ձևով և ծագումով կը հրատարակուէին միշտ կրօնական պարբերաթերթեր, որոնց մէջ Արմաշի Մաւիսը և Բարդէն Վարդապետի Լոյսը այնքան լաւ ընդունելութիւն էին գտած:

Պատերազմը, և անկէց առաջ ուրիշ հովեր զարկին ջնջեցին այս ամէնը եւ մանաւանդ անոնց ծնունդ տուող ողին, կրօնական կեանքի եւ կրօնական զրականութեան եռանդն ու ձգտումը ժողովուրդին մէջ. ու բացի Պոլսոյ Խոսնակէն, Գալիֆորնիոյ Փարոսէն եւ մեր Սիոնէն, Նարեկի աշխարհաբարի զոյգ վերածումներէն, հոգեւորայ Դեռնդ Դուրեանի Քարոզներէն, Գարեգին Եպիսկո-

պոսի Շողակաթումներէն և մեր Աւեսարանի նամբէնէն, որոնք յետ պատերազմեան շրջանի կրօնական զրականութեան զործերն են՝ մեր եկեղեցւոյ շրջանակին մէջ հրատարակուած, ընդհանուր առմամբ տկարացած է կրօնական կեանքն ու զրականութիւնը մանաւանդ, մինչ Սփիւռքի անհայրենիք այս ցըրուածութեան և եկեղեցական հօտին այս ամենուրեք անհովիւ վիճակին պատճառաւ մանաւանդ աւելի քան երբեք անհրաժեշտ կը դառնայ երկուքին ալ, կրօնական կեանքին և զրականութեան, և առ այժմ՝ վերջինով առաջինին մշակման կարևորութիւնը:

Իրաց այս կացութեան մէջ միջիթարական է յոյժ «կրօնական Մասենադարան»-ի մը հաստատումը, զոր հիլիկիոյ Աթոռակից վեհը, Տ. Բարդէն կաթողիկոս, շուրջ երեք տարիներէ ի վեր կատարեց Անթիլիասի մէջ: Յարգ երեք հատորներ հրատարակուեցան արդէն այդ շարքէն, Քրիստոնէականը, Կրօնի ու կեանքը եւ Գաւեր Աւեսարանը, որոնք, երեքն ալ, մանաւանդ վերջինը, աշխատուած և հոգով զրուած ընտիր զործեր, դպրոցներու կրօնական զրականութեան զեղեցիկ սկզբնաւորութիւն մըն են. անոնք, վերջինը մանաւանդ, որ իր զրչէն է՝ առաջինին պէս, կրնան շատ զոհացուցիչ կերպով օգտակար ըլլալ նաև ամէնուն, իբրև կրօնական ընթերցումի գիրքեր, և ծառայել կրօնական կեանքի մշակման կենսական զործին:

Ուրախ ենք այս առթիւ յայտնելու թէ Ս. Աթոռոյս պատուական բարեկամներէն ազնուահոգի ազգային մը, որուն՝ կրօնական զրականութեան մասին տածած սէրը իր սրտին ամենէն անոյշ հրայրքներէն մին է եղած, մտադրած է հաստատել հիմնադրամար մը, որուն տարեկան հասոյթովը հնար պիտի լինի ի մօտոյ մեր տպարանէն հրատարակել մեր միաբաններու կրօնական և եկեղեցադիտական բնոյթ ունեցող զործերը, աւարտական զրութիւններ և այլ զանազան ուսումնասիրութիւններ, մասնաւորապէս սուրբ զրոց վերաբերեալ զրուածքներ, որոնցմէ ոմանք պատրաստուած են արդէն և այլք ի պատրաստութեան:

Կրօնական զրականութեան մշակում՝ ազգային խորքի վրայ. այս պէտք է լինի մասնաւորաբար եկեղեցական Հաստատութեանց կարգախօսը մեր ժողովուրդին մէջ. և այս է մատուցարը՝ որուն ուղղուած է այս տեղ մանաւանդ ամէնուն սիրար. կրօնական զրականութեամբ ջանալ վերակազմել կրօնական կեանքը՝ մեր սիրելի ժողովուրդին ազգային ներկայ դժխեմ դոյութեան մէջ:

* * *

